

Osmanlıda Eşarilik Üzerine Iı

– SönmezKORKMAZ · 19 Ağustos 2024



Kilit Taşları ve Mihenk Taşları

Yüksek kemerler,
taşlara şekil veren eller,
birbirine sımsıkı tutunan kubbeler,
kimi zaman kilit taşı ile kenetlenen,
kimi zaman anahtar taşı ile çözümlenen,
adına ne dersen;
odur üstüne binen ağırlığa rağmen
Eseri bugünlere getiren.

Kilit taşı, bir yapının en göz alıcı yerinde bulunan ve varlığıyla yanındaki taşları kenetleyip koca bir güzelliği taşıyan bir taş olarak bilinir. O olmazsa görkemli kubbeler, süslü kemerler ve ulu mabetler de olmaz.

Kilit taşı, yapıya en son yerleştirilen parça ve son dokunuştur. Zaman geçse de eskimeyen, durması gereken yerde sapasağlam duran. Tıpkı Tarihin en önemli yerlerinde ortaya çıkan nadide insanlar gibi. Bu insanların her biri toplumların hayat-ı abidelerinde kilit taşı vazifesini görmüşler, esasen milletlerin tarihçe-i hayatlarının tam merkezinde durmuşlardır. Bir taraftan devasa yapıları ayakta tutar gibi bir medeniyet tesis ederek millete varlığıyla yaşam dayanağı sunmuşlar, diğer yandan estetik ve güç,

soğuk mermer taşları gibi acımasız ve güçlü bir figür; fedakârlığın ve estetiğin milleti yücelten abidevi bir kültürü olmuşlardır.

Türklerin Tarihi seciyelerinde üç kilit taşı, iki de mihenk taşı hükümdar olmak üzere beş büyük devlet adamı tebarüz etmiştir. Elbetteki II. Mehmet bu kilit taşı hükümdarlardan biridir. Bu şahsiyetler Türk tarihini, devlet teşkilatlanmasını etkiledikleri gibi türk toplum yapısında da değişimler meydana getirebilmeyi başarmış kişiliklerdir. Isık oklarının mucidi olan, Babası Teomanı öldürerek Hun Devletinin tahtına geçen Mete Han, Çin Hükümdarı Gao-zu ile Baideng Muharebesinde adeta dans eder gibi savaşlar çıkarmıştır. Mete Han Türk devlet teşkilatlanmasının temellerini atması ve bugünkü Türk Silahlı Kuvvetlerinin kuruluş tarihine damgasını vurması cihetiyle bir kilit taşı hükümdardır. Ve böyle bir hükümdar olmak yalnız savaş meydanlarında kazanılan zaferler ile elde edilmesi mümkün olan bir paye değildir.

Uzun menzilli okları geliştiren üzeniyi icad eden Saka Türkleri ve onun hükümdarı Tomris Hatun, Yahudilerin İslam Peygamberinden Zülkarneyni sormaları üzerine Kur'anda; "Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: Size ondan bir anı okuyacağım." denilerek, Zülkarneyn ismiyle bahsi geçen Ahameniş imparatoru Kiroso yenmesine rağmen teşkilatlanmasını yapamadığı için kültür ve medeniyetini taşıyamamış adeta iki dağ arasında eritilen demirle kapatılan kapının dışına çıkamamıştır. Yahudi ve Hristiyan kaynaklarda Gog Magog, islam literatüründe yecüc mecüc olarak kimlikleri açıkça ifade edilmesede bazı kaynaklarda Moğol asıllı oldukları zikredilmiştir. Ve Saka Türkleri yerine; Kiroso tarihe, fethettiği topraklardaki insanların gönüllerince yaşayıp ibadet etmesine müsaade eden tüm zamanların en hayırsever hükümdarı olarak geçmiştir. Kiroso, Anadoluda Lidya'yı ardından Mezopotamya'yı çevreleyen toprakları fethetmesinden sonra, Babil'i de kuşatma altına aldı. Dayatılan kölelik ve angaryadan hoşnutsuz olan ve kentlin koruyucu tanrısı Marduk'tan bekledikleri yardımı göremeyen Babilliler, kendisine boyun eğenleri bağışlayıp kolladığı bilinen Kiroso'ya karşı koymak için bir sebep göremediklerinden krallarının aleyhine davranarak MÖ 539'da kentlin kapılarını, Kiroso'un zaferinden övgülerle bahseden bir yazıtta belirtildiğine göre "barışla, neşeyle ve coşkuyla" gelen Perslere açmıştı. Yunanlar ise yıllar sonra bile kendisine büyük bir saygı duyarak yüce gönüllü hükümdarı, "Tebaasını onurlandırmış, onları kendi evlatlarıymış gibi koruyup kollamıştı, onlar da karşılığında Kiroso'ya bir baba gibi saygı duymuştu" diyerek hürmetle anmıştı. Kiroso'un Babili fethettiği dönemlerde çivi yazısıyla yazılmış Kiroso Silindiri, ilk insan hakları bildirgesi olarak kabul edilerek New York'taki Birleşmiş Milletler genel merkezinde bir replikası halen sergilenmektedir. "İlk insan hakları bildirgesi" sayılan ve Kiroso'un çoğulcu ve hoşgörülü iktidarının apaçık bir göstergesi olan silindirde, fethettiği topraklardaki halkların kendi geleneklerini yaşamasına müsaade ettiğinden bahsedilir. (İlk Lidya parası Krosus, Lidya'da Pers Kralı Kroisos olarak isimlendirilen Kiroso'nun ismini taşır. Buradan İtalyaya Grosso olarak, Avrupaya Groschen Osmanlıya Kuruş olarak geçmiştir. Bu açıdan bakıldığında günümüzde kullandığımız para birimi bir nevi Zülkarneyn'in ismini taşır. Buradan mülhemle çoğulcu, özgür, adil ve hoşgörülü iktidarların yönetiminde Kuruş değer kazanır.)

Binaenaleyh, devlet teşkilatı hukuk ve mimari yapılanmasını kuramayan Saka hükümdarı Tomris Hatun Türk Tarihi içerisinde bir mihenk taşı olamamış, fakat Pers Tarihi içerisinde II. Kiros bir Kilit Taşı olabilmıştır.

Yukarıda mavi gök ve aşağıda yağız yer yaratıldığında ikisi arasında insanoğlu yaratılmış; kişiğünun üzerinde de atalarım Bumin Kağan ve İstemi Kağan hakan olarak oturmuşlardı. Orhun Yazıtlarında geçen bu ifade Göktürk devletinin kurucu hükümdarı Bumin Kağanın da Türk Tarihi kubbесinin bir kilit taşı olduğunu göstermesi açısından değerlidir.

Demirci Göktürkler geleneğı bir efsane değil ; bir hakikattir. Bu hakikat içinde Bumin Kağan henüz İllig kağan olmadan önce Avar kağanından kızını istedi. Avar Kağanı Anagay; buna çok kızdı ve Türkleri azarlamak için elçi gönderdi. Elçi, Bumin Kağan'ın huzurunda şöyle dedi: Siz benim demirci kullarımsınız, böyle bir istekte bulunmaya, nasıl cesaret edebiliyorsunuz? Avar kağanının bu sözlerine Bumin Kağan çok kızdı ve Avar elçisini oracıkta öldürdü. Çünkü; Bumin Kağan üstünlük ve dünyayı idare etme hakkının, artık yeri ve göğü yaratan Ulu Tanrı tarafından kendisine verildiğine inanıyordu. Bir tek Ulu Tanrı vardı, O da yalnızca, Türk Hakanı Bumin Kağan ve küçük kardeşi İstemi Kağanı kutlamıştı. Anagay kim oluyordu. Bumin Kağan ordusunu aldı ve Gobi çölünün güneyine ve Çin in kuzeyine indi. Avar kağanı Anagay'ı yendi. Kafatasını altınlayarak bir kırmızı kasesi yaptırdı. Böylece bu and kasesi ile Avar İmparatorluğu'nun yerine geçtiğini, bütün dünyaya ilan etmiş oluyordu. Tıpkı Mete' nin oğlu gibi. O da Yüeci kralının kafatasından böyle bir kase yaptırmış ve devletler arası andlaşmalar ile seremonilerde bile kullanmıştı.

Toplumunun uzunca bir süre bağı kaldığı Cücen Federasyonu'nu çökerten Bumin Kağan, büyük savaş başarıları ile bölgede söz sahibi olmuştu. Halkı doyurmanın ve giydirmenin kağanın görevi olduğuna; Kağanlığın kendisine, Tanrı tarafından verildiğine inanmıştı. Çünkü, Gök-Türkler'de siyasi iktidar "Kut" tabiri ile ifade olunuyordu. Milleti için gece gündüz çalışmayan kağan, milletine karşı vazifelerini yerine getiremediğı için, Kutunun Tanrı tarafından geri alındığı gerekçesiyle iktidardan düşünülürdü. 716 yılında İnel'in tahttan indirilmesi bu sebeple olmuştu. Bumin Kağan gece gündüz çalıştı. Göktürk Kağanlığı'nın, Büyük Okyanus'tan Kırım yarımadasına kadar uzandığı gerçek bir cihan imparatorluğu kuruncaya kadar çalıştı. Orhun'u başkent yapamayan bir devlet, Orta Asya'da bir imparatorluk olarak tanınmazdı. Ötükeni başkent yaptı.

Gök Tanrının egemenlik verdiği aileden bir erkek üye bir şekilde başa geçip kağan olduktan sonra ilk iş olarak ulusu için töresini oluşturur ve töre o kişinin adı ile anılır. Oğuz Kağan Töresi, Bumin Kağan Töresi gibi. Aşına ailesinden çıkarak Kağanlık Kut'unu alan Bumin Kağan Töresi'nde halkın; şahsi hukukla donatılmış, iktisaden hür ve özel mülkiyete sahip hakları vardı. Özel mülkiyet kişi hak ve hürriyetlerinin teminatı olduğundan, insan ona sahip olup kullandığı ölçüde hür olabilmekteydi. Bu bize Bumin Kağan Töresi'nin çağdaşlarına göre insan hakları yönünden epey ileride olduğunu anlatır. Bumin Kağan Töresi'ni diğer yerleşik ve kabilevi devletlerden ayıran başlıca özellikler ise şunlardır: Velayet-i amme,

özel mülkiyet, serbest çalışma, imtiyazsızlık, hükümrânlığın karizmatik oluşu, birleştiricilik, askeri karakter, dini tolerans, imperium telakkisi; töre (kanunilik), besicilik-çobanlık. Fakat, özellikle vurgulanması gereken nokta, Göktürk Devleti'ni diğer kabilevi devletlerden ayıran en önemli özelliğin kamu hukukunun olmasıdır.

Hükümrânlık (erklik) karizmatik idi. Türk hükümdarı kanunları (töre) uygular, kendisi de uyar, fakat kanun yapamazdı. Kısacası başka milletlerde olduğu gibi mutlak hükümdar değildi. Siyasi iktidarı Tanrı verdiği için, milli irade, insaf duygusundan kurtulmuştu. Kağanın icraatı millet tarafından meclis vasıtasıyla kontrol ediliyordu.

Ben benden önceki hükümdarlara benzemem diyen Fatih Sultan Mehmet gibi, Bumin Kağanda kendinden öncekilere benzemediğini ortaya koyduğu isyan direniş savaşı ve kazandığı başarılarla cihan şümül bir imparatorluk kurarak devlet teşkilat yapısını da geliştirmişti. Bumin Kağan İmparatorluğunu kurduğu yıl mart 553'te ortadan kayboldu. İl kağanın Çin devletine yenilerek esir düştüğü 630 lu yıllardan sonra Türkler için orta asya bozkırlarında esaret dönemi başlıyordu. Fakat aynı tarihlerde Arap yarımadasında kısa sürede İlahi kaynaklı bir din neş'et ederek geniş topraklarda neşv ü nema buluyordu.

İslam Peygamberinin 23 yılda dini ikame etmesi ve arap yarımadasında hüsnü kabul görmesinin ardından vahyin kesilmesi ile birlikte vefatı gerçekleşiyordu. Hz Muhammedi islam medeniyetini ikame ettiren olarak ele alırsak kurulan bu medeniyetin de kilit taşı ancak ve ancak Halife Ömer olabilirdi. Kur'anda muvafakatı Ömer ayetlerinin gelmesi, Irak, İran, Suriye, Mısır topraklarının alınarak İslam coğrafyasının genişletilmesi, devlet teşkilatlanmasının kurularak medeniyet oluşumunda yeni kültürlerle etkileşime girilmesinin sağlanması açısından değerlendirdiğimizde Ömer bin Hattap önemli bir devlet adamı profili çizmektedir.

Belazûri'nin Fütûhu'l-Büldan adlı eserinde ifade edildiğine göre İslamın geldiği dönemde Ali b. Ebi Talib, Osman b. Affan, Ebu Ubeyde bin Cerrah, Talha bin Ubeydullah, Yezid b. Ebi Süfyan, ve Muaviye de dahil olmak üzere Mekke'de okuma yazma bilen toplam on yedi kişiden biriydi Ömer bin Hattap. Kur'anın tenzil olmaya başladığı dönem Mekkesinde okuma yazma oranının azlığı toplum içerisinde yazının henüz daha tam anlamıyla tekamül sürecini tamamlamadığı anlamına da gelmektedir. Zira Arap harflerindeki okunuş karışıklığını önleme maksadıyla harekelendirme çalışmaları vahiy katipliğide yapan Muaviye (Vahiy katipliği yapmış olmasının ki doğru da değildir; olsa bile Muaviye'ye bir ayrıcalık kazandırmayacağı kanaatindeyim zira Osman bin Affan'ın süt kardeşi Abdullah bin Sa'd da vahiy katipliği yaptığı sırada ayetleri bilerek değiştirdiği farkedilince kaçarak Mekkeye gelmiş Mekkenin Fethiyle de Osman'a sığınarak Hz peygamberden af dilemesi için Osman bin Affana aracı olmasını istemiştir. Bu suretle Hz. Peygamber kendisini affetmiştir.) tarafından Ebu'l-Esved'e daha sonra ise ileride Kabe'ye kuşatma düzenleyerek macınıklarla ateşe verip yakan ve bir kısmını da yıkacak olan Haccac tarafından görevlendirilen Nasr b. Âsım ve Hayy b. Yasmur'a yaptırılacaktır. Bu harekelendirme çalışmalarında Kur'anda anlam kaymalarının daralma ve genişlemelerinin olup olmadığı inzal ve tenzil kavramları

kapsamında ciddi incelenmesi gereken bir konudur. Osman bin Affan döneminde Hz. Peygamberin Kur'anı Mesuttan sorun dediği Abdullah bin Mesut'un mushafı dikkate alınmamış Kuranı toplayan ekibe dahil edilmemiş üstelik bir vesile ile de Osman tarafından camide dövülerek kaburgası kırılmıştı. Bunun üzerine halifenin bir kimseyi iki kaburga kemiğinin kırılmasına kadar dövebileceği fetvası geldiği iddialar arasındadır. Konuyu çok uzatmadan bağlamından koparmadan bir iki misalle daha izaha çalışalım.

Haccac, Abdülmelik olarak ismini değiştiren Halife Mervan bin Hakemin komutanı ve valisi; bugünkü başbakanı hüviyetindedir. Haccac kendisini Emevi soyuna adayın o kadarki, Hilafeti Risaletten (Peygamberlikten) üstün tuttuğunu ilan eden ve bu açıklamasından sonra Müslümanların ileri gelenlerinden, sağduyulu ulemeden tepki görerek kafır olduğu söylenen bir şahsiyettir.

"Kendi elindeki Kur'ân'ın Allah katından gönderildiğini iddia eden Abdihüzeyl'i (Abdullah b. Mesud'u) cezalandıracak olursam, kim bana mani olabilir! Allah'a yemin ederim ki, onun elindeki kitab, Arap recezlerinden (şiiirlerinden) bir recezdir. Allah, o kitabı peygamberine indirmiş değildir. Attığı bir taşın yere düşmesi halinde bir hadise meydana geldi, diye iddialarda bulunan şu kızılılara bakın. Bunları cezalandıracak olursam, kim bana mani olabilir! Allah'a yemin ederim ki, ben bunları dünün yok olup gidişi gibi yok edeceğim, köklerini kazıyacağım!" Diyerek hutbe veren bir Haccac vardır ortada. Haccac, Hz. Osman ve Emevi taraftarı idi. Onlara aşırı bir meyli ve sempatisi vardı. Emevilere muhalefet etmenin küfür olduğu kanaatına sahipti. Emevilere muhalefet etmenin öldürülmeyi mubah kıldığını iddia ediyor ve bu hususta herhangi bir kimsenin kınamasına da aldırmıyordu.

Hz Peygamber döneminde Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında müslüman ve müşrikler de dahil olmak üzere toplam ölen sayısı yaklaşık 200 kişi olmasına karşın Fitne dönemi olarakta adlandırılan Osman Bin Affan'ın öldürülmesinin ardından; olayların giderek karışması ile birlikte Cemel Vakasında (Deve olayı denilerek aslında vuku bulan savaş daha basite indirgenmeye çalışılmıştır.) ölen kişi sayısı 20 bin civarındadır. Mervan döneminde sadece Haccacın katlettiği Müslüman sayısı 120 bini bulmaktadır.

Çerçevesini çizmeye çalıştığımız gerek islam öncesi Türk Tarihi kayıtları ve gerekse islam tarihi içerisinde yaşanan tüm bu olaylar ile varmak istediğimiz nokta aslında olaylar tam anlamı ile bilinmese bile sonraki yüzyıllara taşınan bir bakış açısı oluşturduğu, bir kültürel zihin yapısı ortaya çıkardığı ve bütün bunların nesilden nesile geçerek bir hayat felsefesi, geleneksel bir Türk zihin yapısı meydana getirmesi açısından irdelenmesi gerekmektedir.

Bu nedenledir ki Osmanlıda gerek eş'ari düşünce yapısının tam anlamıyla anlaşılabilmesi gerekse maturidiliğin, mutezilenin ve selefi ekollerin idrak edilebilmesi için ilk evela süreci tahlil etmek gerekmektedir.

Haccaca zemin hazırlayan Mervan bin Hakem ve Mervana zemin hazırlayan Hakem bin Ebü'l As tan sonra Tuğrul Bey ve Vezir Kundiri ile birlikte Gazali ve eşariliğin gelişme sürecine girmiş olacağız.

devam edecek